

язиков. – М–Л., 1965. – С. 264–270.

18. Мазур Ю. Н. Грамматика корейского языка (Морфология. Словообразование) / Юрий Николаевич Мазур. – М. : Муравей-Гайд, 2001. – 327 с.

УКРАЇНСЬКІ ТА АНГЛІЙСЬКІ ПРИСЛІВНИКИ НА **-O (-E) // -LY** В НОМІНАТИВНО-РЕФЕРЕНТНОМУ АСПЕКТІ

ФЕДУРКО О. М.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Сучасною лінгвістикою встановлено, що актуалізовані в мовленні речення-висловлення часто містять у собі компоненти, які не зумовлені валентністю предиката і які вимагають пропозитивного прочитання (Ю. Д. Апресян, Н. Д. Арутюнова, Р. Д. Ван Валін, І. Р. Вихованець, М. В. Всеволодова, А. П. Загнітко, М. А. Корміліцина, Дж. Лакофф). До таких компонентів належать і прислівники, в тому числі якісні прислівники на **-o (-e) // -ly**. Семасіологічна основа прислівника як частини мови – вираження ознаки ознаки – детермінує входження цих одиниць, разом із прикметниками та дієсловами, в клас ознакових слів, проте питання характеру референції згаданих одиниць поки що однозначно не розв'язане.

Провідна семантична характеристика дієслів і прикметників – вираження поняття відношення ознаки (статальної, процесуальної) до предмета – слугує логічною підставою об'єднання їх в одну “лексичну категорію” [19, с. 10] – категорію “предикатних”, або “пропозиційних”, імен [2]. На сьогодні встановлено, що референти дієслів і прикметників – це наділені певним комплексом ознак предмети, які в конкретних висловленнях репрезентують субстанціальні синтаксеми відповідного типу [16, с. 37], оскільки категорія ознаки генетично вторинна, похідна від світу речей [15, с. 36; 16, с. 37; 17, с. 254]. Відзначене робить дієслово та прикметник предикаторами, тобто формальними засобами організації пропозиції, засобами кадрування змісту свідомості, розчленування цього змісту на низку пропозицій.

На противагу прикметника та дієслову, прислівники (і прислівники на **-o (-e) // -ly** зокрема) дослідники кваліфікують як вторинно ознакові слова, які характеризує пасивна валентність із дієсловами і прикметниками як первинно ознаковими словами та які кореспондують свої ознаки насамперед їм і лише опосередковано – предметним знакам [5, с. 298]. Натомість праці окремих дослідників (Ю. Д. Апресян, Е. Р. Лассан, М. А. Корміліциної, Л. М. Руденко), наші спостереження за функціонуванням прислівників на **-o (-e) // -ly** в конкретних реченнях-висловленнях переконують у думці, що опосередкована віднесеність їхньої ознаки до предмета не є такою однозначною.

Мета статті – встановити специфіку функціональних референцій прислівників на **-o (-e) // -ly** як різновиду ознакових слів. До її завдань належить: 1) визначити, яким субстанціальним синтаксемам можуть кореспондувати свої ознаки прислівникові синтаксеми на **-o (-e) // -ly**; 2) виділити типи прислівників у контексті цієї віднесеності.

Е. Р. Лассан, досліджуючи семантичні функції російських прислівників на

матеріалі опозитивного ряду *важко – легко*, обстоює думку: ці одиниці приписують свою ознаку не дії, а цілій ситуації [11, с. 4]. Такий погляд спонукає кваліфікувати лексеми цього типу не як факультативні прислівні поширювачі [13, с. 132], а як детермінанти, тобто компоненти реченневої будови, які визначають речення з боку певних обставин чи об'єктно-суб'єктних відношень і залежать від предикативного ядра загалом [13, с. 131]. Власне з такого погляду проаналізовано прислівники на *-о (-е)* в дисертаційній праці українського мовознавця Л. М. Руденко “Обставинна детермінація в структурі тексту (семантико-синтаксичний та стилістичний аспекти)” (К., 1996). Виділивши провідні категоріальні граматичні ознаки обставинних детермінантів (несистемний, непередбачений зв'язок з дієсловом; поширення речення в цілому зв'язком вільного приєднання; здатність до трансформовань обставинного детермінанта у відповідну реченнево-підрядну частину; переважна препозиція) [12, с. 13], авторка розподілила їх між трьома семантичними типами: фонові детермінанти, детермінанти зумовленості, власне характеризувальні. Переважну більшість якісно-означальних прислівників на *-о (-е)* розглянуто серед власне характеризувальних на тій підставі, що вони передають різноманітні якісні характеристики решти висловлення взагалі та предикативного ядра зокрема [12, с. 30], ускладнюючи тим самим семантичний план речення.

На противагу Л. М. Руденко, російська дослідниця М. А. Корміліцина не всі прислівники на *-о (-е)* вважає ускладнювачами семантичної структури висловлення [10, с. 26]. Ними, на думку авторки, є тільки ті атрибутивно-обставинні компоненти зі значенням якості, способу дії, що тісно пов'язані із суб'єктом, тобто називають його стан, який виявляє себе через дію [10, с. 86]. Смысл поєднання дієслова з прислівниками такого типу полягає в можливості передачі зовнішнього вияву внутрішнього стану суб'єкта, що завдяки прислівниковій природі означника сприймається як особливий спосіб якісної характеристики дії. Такі прислівники семантично заступають “позицію цілої ситуації” [1, с. 305], що й зближує прислівник як засіб номінації з явищами подієвої номінації [11, с. 22].

Віднесеність ознаки прислівників на *-о (-е) // Іу* до ситуації вчені вмотивовують такими чинниками: 1) ознака як така має сенс лише в нерозривному зв'язку із субстанцією, 2) частина якісних прислівників, у реченні формально пов'язаних із предикатором, досить прозоро приписує свою ознаку якраз предметові, хоча на такій властивості цих одиниць морфологи звичайно не наголошують. Так, у реченні *Дідусь розгублено мовчить і кліпає підсліпуватими очима* (В. Яворівський) прислівник не можна вважати кваліфікатором дієслівної дії, номінованої лексемою *мовчить*. Він називає стан суб'єкта, який каузує як дію, окреслену дієсловом *мовчить*, так і дію, позначену дієсловом *кліпає*, одночасно виявляючи себе в них. Такого типу прислівники властиві й англійській мові, див., до прикладу: *She drank it gratefully* (A. J. Cronin).

О. Л. Зайцева, стверджуючи, що якісні прислівники, наприклад *beautifully, unconsciously*, входять у пропозитивну частину висловлення на правах адвербіального компонента дієслова-предиката, стосовно останнього

(*unconsciously*) зауважує: “Синтаксично зберігаючи зв’язок із предикатом, ці прислівники семантично співвідносяться із суб’єктом висловлення. За породження речення вони оформляють зв’язок із предикатом лише після введення суб’єкта й додатка” [9, с. 128], прислівник може кореспондувати свою ознаку не тільки суб’єктові основної дії, пор.: “Прислівник може поширювати свій вплив на залежні від слова елементи, навіть на такі, що не представлені в реченні окремим словом (погано пообідати, добре шити, добре причесатися, добре писати)” [3, с. 217]. Так, у реченні *Василь Симоненко писав афористично* (Д. Павличко) прислівник не слугує означенням ні до предиката *писати*, ні до суб’єкта *Василь Симоненко*; афористичність властива тим текстам, що створені поетом. Речення *Яблуні росли в саду невисокі, але вони були розлогі і щедро плодоносили* (В. Габор) цікаве в тому плані, що носій ознаки *щедро* “зашифрований” у семантико-словотвірній структурі основного предиката, пор.: *щедро плодоносили* = *давали щедрий урожай*, або *багаті плоди*, так само, як і його англійського еквівалента *generously* – у дієслові *to pay* у реченні *I offered to pay you generously* (S. Maugham).

Аналізуючи прислівникові синтаксеми на *-о (-е)* // *-ly* у стосунку до субстанціальних важливо мати на увазі: віднесеність прислівникової ознаки до предмета не завжди так виразно прочитується. Проаналізуємо такий уривок: *Нечипоренко неохоче вилізає з машини. Довго курить біля рогу будинку, старанно затоптує і розтирає підшовою черевика недопалок, боязко заходить до під’їзду* (В. Яворівський). У ньому чотири прислівники на *-о (-е)*, вжиті в типовій для цього структурно-семантичного розряду адвербіалій формально-синтаксичній позиції – в препозиції до дієслова-присудка. Дві з чотирьох сем (перша і остання), через які словники тлумачать значення прислівника *неохоче* (“Без бажання, мляво, повільно, нехотя”), характеризують не дію, а суб’єкт, стан його психічно-вольової сфери. Віднесеність ознаки насамперед до суб’єкта характеризує і прислівник *боязко*, хоча цілком імовірно, що стан страху, боязні якість позначається на дії переміщення, тобто має якісь зовнішні вияви, щоб можна було ідентифікувати цей стан власне як такий. Натомість прислівник *старанно* характеризує насамперед дію і лише опосередковано – суб’єкт (можна ж сказати *Нечипоренко старанний*, хоча старанний, можливо, лише в цей час, а загалом старанністю не відзначається), тобто називає непостійну, тимчасову ознаку суб’єкта, що виявляється у виконуваній ним дії. Прислівник *довго* належить до тієї підгрупи одиниць, які вказують на часові межі перебігу дії, і на перший погляд прямих зв’язків із суб’єктом не виявляє. Проте семантично він тяжіє до решти з названих прислівників, його наявність умотивована ними: особа з якихось причин не хоче входити у приміщення, а тому зволікає.

Обстеження прислівників на *-о (-е)* // *-ly* української та англійської мов у контексті їхніх референтних властивостей підтверджує неоднорідність цих одиниць і дає підстави до виділення таких їх типів:

1. Прислівники, ознака яких вказує на фізичний, фізіологічний, психоемоційний, ментальний, моральний стани носія предикативної ознаки, як правило, особи: *Я веселіше підтягнув на плечі клунок, поправив солдатського картуза... і, стараючись ступати в такт косі, бадьоро пішов уперед*

(В. Винниченко) / англ. “Here I am”, I said **cheerfully** (E. Bronte); Присівши на порозі і схиливши на руки голову, **зажурено** спочиває ненька (В. Скуратівський) / англ. Frankie shook her head **regretfully** (A. Christie); Я хвилину **безтямно** дивився їй услід (Б. Антоненко-Давидович) / англ. Reflecting on what he had read he **unconsciously** lowered his book without changing the direction of his gaze (A. Bierce).

До цього типу залучаємо і ті прислівники, що окреслюють ознаки предметів, актуалізованих у реченнях-висловленнях іменниками-соматизмами у функції субстанціальних синтаксем несуб’єктного типу, до прикладу: ... Малий прокол ногу сухою гілкою, **наступивши босо** (Ю. Покальчук).

Речення на зразок *Дорога, майнувши сірим хвостом, безшумно сховалася в зелені хлібів* (В. Винниченко) засвідчують, що прислівникова ознака може стосуватися суб’єкта-не особи (насправді дорога була безшумною, такою, що по ній не їздили); при цьому важливо і те, що дієслово *сховатися* вжите тут у переносному значенні.

2. Прислівники, які характеризують стан (фізичний, психічний) спостерігача – суб’єкта, який сприймає / оцінює ситуацію: *Не чуть пташок, і тільки **смутно** вітер мелодії осінні навіва* (В. Сосюра); *Кортіло, мабуть, кожній амазонці спалити скіфа в тіла свого сонці, отож вони на березі ріки **безвстидно** поскидали сорочки* (Д. Павличко) // англ. She got up and **abruptly** left him (S. Maugham) або кваліфікує її як можливу / неможливу, очікувану / неочікувану: *Тоня **неодмінно** прибіжить на картину, адже вона бігає на всі фільми підряд – гарні вони чи погані* (О. Гончар) // англ. Life **suddenly** became fiery-coloured to him (Wilde). Такі прислівники, як видно з прикладів, уживані в конструкціях, суб’єкт яких не мовець, а інша особа. Отже, їхній зміст стосується модально-комунікативного плану речення: вони передають ставлення мовця до повідомлюваного, ускладнюючи тим самим пропозитивний зміст речення-висловлення, роблять його семантично неелементарною структурою. Щодо таких синтаксичних побудов актуальне зауваження В. Г. Гака: “Часом важко відокремити інформацію, що стосується диктуму, від тієї, що стосується модусу і навпаки” [7, с. 21].

3. Прислівники, ознака яких стосується не суб’єкта дії, а її об’єкта, наприклад: *Я **стисло** виклав суть* (І. Роздобудько) // англ. I explained the circumstances **briefly** and told him he would be charged with murder (S. Maugham).

4. Прислівники, функціональні референції яких замикаються на модифікації предиката, тобто вказують на ступінь чи обсяг предикативної ознаки: *Мабуть, уже тоді в мене **абсолютно** “замилілося око” щодо неї* (І. Роздобудько); *Серце закалатало **несамовито*** (А. Тютюнник); *Він добув із кишені ще один **неймовірно** потертий аркуш* (В. Симоненко) // англ. In that moment I did not **entirely** dislike Mr Kelada (S. Maugham); *His face became **ghastly** pale* (Wilde); *I was **frightfully** upset* (S. Maugham), її характер: *А в татарському броді **глухо** бухикають весла...* (М. Стельмах); *Тут мене хтось **ненасанно** кличе, вистелює блакитом щемну путь...* (Д. Павличко) // англ. He flushed **deeply** (S. Maugham); *While he sat staring **fixedly** at the letter, Moffat came in* (A. J. Cronin); *Without any fuss he’d picked up French and German and spoke them **fluently*** (A. J. Cronin) чи сферу вияву: *Андрій тільки зміцнів **фізично** і тепер ішов на гору*

досить бадьорий (І. Багрянйй) // англ. *She felt she could help him socially* (A. J. Cronin). Ознака прислівників якраз такого плану стосується актантів пропозиції лише опосередковано, бо основне її призначення – кваліфікація (кількісна, якісна) предикативної ознаки.

4. Нечисленні прислівники часу, місця, причини, мети, допустовості на **-o (-e) // -ly**, вказуючи на різні обставини номінованої в реченні ситуації, завжди характеризують її в загалом: *Щоб жити вічно, треба перейти до іншого світу* (Г. Пагутяк), *Далеко, на леваді, співають дівчата* (Ю. Мушкетик), *Петруня ... встидливо прикриває оголені ноги кинтариком* (М. Матіос), *Горе непрохано відчинило двері його хати* (К. Мотрич) // англ. *He played regardless of his partner, and argued interminably, beating down opposition by the loudness of his voice* (S. Maugham), *In the past two days he had made some inquiries locally* (A. J. Cronin), *He had deliberately ignored them* (S. Maugham).

5. Деякі з обстежуваних прислівників референційно поліфункціональні: в одних випадках вони приписують свою ознаку дієслову (англ. verb-modifiers, verb-adverbials), а в інших – ситуації (англ. sentence modifiers, sentence adverbials). В українській мові підставою для розрізнення такого вживання слугує семантика означуваного дієслова, пор.: *обережно розв'язав торбу і обережно промовчав*, в англійській – місце в реченні-висловленні: модифікатори речення розташовуються у препозиції до дієслова, пор.: *Quietly, he pushed it open, entered the scullery, went through the kitchen* (A. J. Cronin) та *The old man listened quietly when Hans told him his ideas* (S. Maugham).

Отже, відзначати, що прислівник означає дію чи прикметникову ознаку, значить так чи інакше співвідносити ознаку прислівника з предметними елементами, які цю дію / ознаку супроводжують. Урахування цієї обставини дає підстави для обстеження прислівників на **-o (-e) // -ly** як вториннопредикатних слів і для з'ясування, носіями яких логічних пропозицій [6, с. 124] вони є в семантично неелементарних реченнях-висловленнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Синтаксис и семантика в синтаксическом описании / Ю. Д. Апресян // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М. : Наука, 1969. – С. 302-307.
2. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 383 с.
3. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений : Оценка. Событие. Факт / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 339 с.
4. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / Іван Романович Вихованець. – К. : Наукова думка, 1992. – 222 с.
5. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови / І. Вихованець, К. Городенська. – К. : Універс. вид-во "Пульсари", 2004. – 398 с.
6. Всеволодова М. В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса : Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка / Майя Владимировна Всеволодова. – М. : Изд-во МГУ, 2000. – 502 с.
7. Гак В. Г. К проблеме семантической синтагматики / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1972. – С. 375–376.

8. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : [монографія] / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 294 с.
9. Зайцева О. Л. Функциональная характеристика наречий в предложении и тексте / О. И. Реунова, О. Л. Зайцева, А. Р. Алимуратов, О. А. Алимуратов // Очерки по лингвистике текста. – Пятигорск : Изд-во ПГЛУ, 2001. – С. 124–187.
10. Кормилицына М. А. Семантически осложненное (полипропозитивное) простое предложение в языке и устной речи / М. А. Кормилицына. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1988. – 151 с.
11. Лассан Э. Р. Семантические функции наречий в структуре предложения : автореф. дисс. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Э. Р. Лассан. – Минск, 1980. – 23 с.
12. Руденко Л. М. Обставинна детермінація в структурі тексту (семантико-синтаксичний та стилістичний аспекти) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Л. М. Руденко. – К., 1996. – 52 с.
13. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.
14. Сентенберг И. В. Семасиологические основания глагола как части речи (на материале английского языка) / И. В. Сентенберг // Семантические отношения внутри словосочетания и предложения : сб. науч. тр. – Волгоград : ВГПИ имени А. С. Серафимовича, 1984. – С. 98–101.
15. Смирнова Н. Г. Лексико-семантическая сочетаемость сенсорных наречий / Н. Г. Смирнова // Лексико-грамматическая сочетаемость в английском языке : сб. науч. тр. – Челябинск : ЧГПИ, 1987. – С. 36–44.
16. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков / Анна Анфилофьевна Уфимцева. – М. : Наука, 1974. – 206 с.
17. Языковая номинация / Под ред. Б. А. Серебренникова. – М. : Наука, 1977. – 259 с.
18. Van Valin R. D., Jr. Exploring the Syntax-Semantics Interface / R. D. Van Valin, Jr. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 310 p.
19. Lakoff G. Irregularity in Syntax / George Lakoff. – N. Y., 1970. – 236 p.

СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В РУССКОМ И ПОРТУГАЛЬСКОМ ЯЗЫКАХ

ШОТРОПА Л.

Centro de Linguística da Faculdade de Ciências Sociais e
Humanas da Universidade Nova de Lisboa, Portugal

Словообразование представляет собой сферу языковой деятельности, специфика и место которой в языкознании является объектом существенно различающихся концепций. В самостоятельный раздел науки о языке оно оформилось только в середине XX века. До этого характеристика словообразовательных явлений и отдельных способов словообразования преимущественно включались в морфологию, в связи с изучением различных грамматических классов слов, а также отчасти рассматривались в лексикологии. В последнее время словообразование стало объектом лингвистических исследований, в которых проявляются тесные связи между